

Korompay Klára

Az első két év tapasztalatai a Bordeaux-i
Egyetem magyar lektorátusán

Két év minden lényeges tapasztalatát 15 percben összefoglalni még akkor sem könnyű feladat, ha e két év viszonylag eseménytelenül zajlik. Hát még akkor, ha az úttörés öröme és felelőssége, a felfedezés izgalma és a munka szinte végtelen sokrétűségének a tudata határozza meg ezt az időszakot, s amikor a tapasztalatokban egyszerre vannak jelen helyi, bordeaux-i sajátosságok, a franciaországi lektori munka közös jellegzetességei s a minden magyar lektort érintő egészen általános problémák is. Rövid előadásomban természetesen az elsőként említett bordeaux-i specifikumok számbavétele a feladatomban; ezeken túlmutató tágabb összefüggésekre csak olyankor utalok, ha ebből közérdekű következtetések is adódnak. A föltozuló kérdések sokaságából ötöt emelnék ki részletesebben: 1. A magyaroktatás helye a Bordeaux-i Egyetemen, viszonya más nyelvekhez és kultúrákhoz. 2. A rá vonatkozó szervezeti keretek, tartalmi és formai előírások. 3. A hallgatóság összetétele, a magyar iránti érdeklődést meghatározó főbb mozzanatok. 4. Az oktatás tartalmi és módszertani kérdései, különös tekintettel arra, hogy a legszorosabb értelemben vett nyelvtanításon kívül a lektori munka milyen irányokban tágítható és tágítandó. 5. A könyvtár helyzete.

Bevezetésként néhány tárgyyszerű adatot ismertetnék. A Bordeaux-III. Egyetemen a magyar lektori hely 1987 áprilisában létesült; a tényleges oktatás 1987 őszén indult meg.

Ez tehát ma a legfiatalabb franciaországi lektorátus: Párizs, Strasbourg, Lyon és Lille után az ötödik olyan város (ill. a nyolcadik olyan oktatói hely), ahol egyetemi szintű magyartanítás folyik. Magam, mint első bordeaux-i lektor, az új hely születésének nemcsak tanúja, hanem cselekvő résztvevője, s bizonyos fokig alakítója is lehettem.

1. Az a szervezeti egység, melyhez a magyar tartozik, hivatalosan a következő nevet viseli: "U.E.R. de Langues, Littératures et Civilisations Étrangères B", azaz (röviden szólva): "a B nyelvek intézete"; még egyszerűbb, közkeletű helyi műszóval: a ritka nyelvek intézete. Mi tekinthető Bordeaux-ban ritka nyelvnek? Az arab, a kínai (s több más távol-keleti nyelv), az olasz, a szláv nyelvek és a magyar. Ne töprengjünk most azon, hogy az arab, a kínai és az orosz valóban ritka nyelvek-e; sokkal lényegesebb az, hogy a magyar (melyre e minősítés kétségtelenül ráillik) hogyan illeszthető be a fönti együttesbe. Kollégáim szerint az előkészítés során e kérdés az egyetem vezetőinek is komoly fejtörést okozott. A vitának én már csak végeredményét ismertem meg: első találkozásunkkor az intézet vezetője azal fogadott, hogy mivel a magyar nyelv nem szláv nyelv, az intézetben külön "magyar szekció" létesül.

Ez igen nagyfokú önállóságot jelent: az oktatás minden tartalmi kérdésében teljes szabadságot élvezek. (Több franciaországi kollégám ettől eltérő tapasztalata mutatja, hogy hol kötelező előírások, hol ésszerűtlen korlátozások tudják nehezíteni a munkát.) Az említett, nagyra értékelhető szervezeti önállóság nem homályosíthat azonban el egy némiképpen meglepő tény: Bordeaux-ban, Európa egyik legnyugatibb magyar lektori helyén jellegzetes kelet-európai környezetben dolgozom: közös tanári szobánkban orosz, ukrán, jugoszláv, lengyel, szlovák kollégákkal vagyok együtt, ahol az

érintkezés egyik nyelve az orosz ... Nagy kíváncsisággal és várakozással néztem a fönti helyzet elé, azt remélve, hogy "közös dolgaink" sokoldalú megközelítése az oktatás szintjén úgyszólván természetes igény lesz. A kitűnő kollegiális kapcsolatok ellenére azt kell mondanom, hogy ez sajnos nem jellemző: az egyes népek nyelvének, irodalmának, történelmének tanítása párhuzamosan, egymás mellett, de lényegében egymástól függetlenül zajlik. Még az óceán partján is igaz tehát az a tapasztalat, hogy régióink népeinek sorsközössége, egymásra utaltsága, Bartókkal szólva: a dunai népek testvérisége olyan gondolat, melynek megvalósításához hosszú és nem könnyű út vezet. A tanulságok azonban ennél konkrétabban is megfogalmazhatók. Bízató kezdeményezésként azt emelném ki, hogy - ha nem is az oktatás, de a kutatás szintjén - történik már egy s más: intézetünkben szemináriumszerűen működik egy Interdiszciplináris Módszertani Központ, mely egyre izgalmasabb témák köré fűzi egy-egy tanév előadásait: "fordítás", "határ", "érintkezés", "kulturális hegemonia, kulturális sokk" stb. E számomra rendkívül vonzó megbeszéléseken magam is kezdettől fogva részt veszek, s bennük éppen a tekintés lehetőségét látom: egy korábbi előadásomban a magyar-francia kapcsolatok egy fejezetét elemeztem, legközelebb pedig a magyar nyelv jövevényszavainak vizsgálatán keresztül a kulturális hatások egymásra rétegződését szeretném majd bemutatni - éppen a Kárpát-medencében. Ugyanebben a körben merült fel egy Koszovó-konferencia terve is; nemrégiben pedig egy új folyóirat született Bordeaux-ban ("Balkan"), mely rendszeres információkat közöl a délkelet-európai országokról, köztük Magyarországról is. - Végül régióink kapcsán még egy általánosabb tapasztalatot említek meg. A szomszédos országok többsége valósággal ontja a francia nyelvű propaganda-anyagot: kazetták tucatjait, prospektusok százait küldik meg kollégáimnak, s rajtuk keresztül a hallgatóságunk.

Hosszan lehetne elemezni ezek egyikének-másikának elszomóritó tartalmát, tendenciózus ténykezelését vagy éppen tényelhallgatását. Ehelyett most inkább azt hangsúlyoznám, hogy részünkről viszont - a szélesebb körben való népszerűsítés terén - nemegyszer a kívánatosnál kevesebb történik: akkor, amikor történetírásunk olyan európai hírű és rangú szintéziseket hozott létre, mint pl. az Erdély története, a közkezen forgó prospektusok, kis ismeretterjesztő füzetek - legalábbis az én ismereteim szerint - jórészt megmaradnak a hagyományos turisztikai szempontoknál, s nem is érintik azokat a kérdéseket, melyek ma Magyarországot a külföldiek szemében olyan vonzóvá és érdekessé teszik. Úgy gondolom, meg lehetne találni azokat a formákat, melyek a korszerű ismereteknek idegen nyelven való viszonylag gyors terjesztését (a szó legjobb értelmében: népszerűsítését) lehetővé teszik. - Ezzel összefüggésben még egy, immár rendkívül egyszerű javaslatot is tennék: a könyvanyag mellett (melynek jelentőségét aligha lehet túlbecsülni) jó volna, ha rendelkezésünkre állnának poszterek, reprodukciók, fotók is: olyan elemek tehát, melyek kultúránkat mutatják be, önmagukért beszélnek, méghozzá ékesszólóan.

2. Rátérve most már a bordeaux-i magyaroktatás szervezeti kereteire: az elsődleges kérdés minden francia egyetemen úgy merül fel, hogy lehet-e egy tárgyból "U.V."-t szerezni (Unité de valeur), azaz beépül-e az eredmény valamilyen módon egy egyetemi részdiplomába. Ez ugyanis nem magától értetődő: minden új U.V.-t az egyetemi tanácsnak meg kell szavaznia, s az eredmény igen komolyan befolyásolja egy-egy tárgy látogatottságát. Nos, Bordeaux-ban már 1987 őszén megszületett a döntés, hogy az itt szokásos, egymásra épülő két U.V.-t a magyar is megkapja: az első évben heti 2 órában a "Bevezetés a magyar tanulmányokba" c. tárgyat lehet hallgatni; a következő évben, heti 3 órában, ennek folytatása a "Ma-

gyar nyelv, irodalom és művelődéstörténet". Mindez természetesen igen távol áll attól, amit mi itthon magyar szaknak neveznénk: hazai egyetemeink fogalmaiban gondolkodva inkább a választhatóan kötelező tárgyak kategóriájával mutat rokonságot (azzal a különbséggel, hogy ezek minden francia részdiplomában lényegesen nagyobb súllyal szerepelnek). Ilyen módon a magyart fölveheti (második vagy harmadik nyelvként) bárki, aki pl. modern irodalmat, klasszikus irodalmat, történelmet, vagy éppen spanyolt tanul, föltéve, ha az ún. első ciklus hallgatója: ez - egy régi magyar egyetemi fogalmat híva segítségül - lényegében az alapvizsgáig terjedő időszakot jelenti.

Az eddig mondottak a "szabályos" egyetemi hallgatókra vonatkoztak. Rajtuk kívül azonban bárki bejárhat az órákra, akár szabad hallgatóként, akár úgy, hogy kizárólag a magyar-tanulás kedvéért iratkozik be az egyetemre. Az utóbbiak számára speciális "egyetemi magyar diploma" zárja a tanulmányokat, mely a fent leírt képzéstől csak abban tér el, hogy egy harmadik évvel is kiegészül: ennek során a magyar ismét heti 3 órás tárgy.

3. Fölmerül ezek után az a nagyon lényeges kérdés, hogy kik és miért tanulnak Bordeaux-ban magyarul. Tapasztalataim természetesen csak az első két évfolyamra vonatkoznak, s - érdekes módon - ezen belül is sajátos kettősséget mutatnak. A legelső évfolyam jórészt olyanokból állt, akik már évek óta várták, hogy magyarul tanulhassanak: sok évvel az egyetem elvégzése után (vagy ahhoz csak lazábban kapcsolódva) kizárólag a magyar órákra jártak be, átlagon felüli kedvvel és érdeklődéssel. Ezzel függ össze, hogy az első évben a heti óraszámot (saját jószántunkból) heti 2 órától heti 5 órára emeltük, s ezen belül 2 órás művelődéstörténeti előadás tartására is lehetőség nyílt. A következő évben viszont már "szabályos", 18-20 éves hallgatók jelentek meg nagyobb szám-

ban, akik főtárgyuk mellett, kiegészítésképpen választoták a magyart. A motivációnak - úgy látom - három-négy jellegzetes típusa van. Közülük messze a legerősebb (s a hallgatóságnak legalább a felére jellemző) a Magyarországhoz fűződő, már meglévő személyes kapcsolat; ennek hátterében szinte mindig egy magyar ős vagy magyar családtag áll: az esetek nagy többségében olyan, magyar származású apa, akinek gyermeke - a felnőttkor küszöbén - elkezd keresni gyökereit. A nyelvtanulás voltaképpen ennek az eszköze; az egész folyamatnak meghatározó eleme az érzelmi megalapozottság. Ettől meglehetősen eltér az az érdeklődés, melynek fő mozgatója egy nyelvészeti tény: az, hogy a magyar a franciától, sőt minden indoeurópai nyelvtől eltérő struktúrájú, finnugor eredetű, különleges nyelv. Ez a motiváció ritkán, de annál markánsabban jelentkezik: hallgatóim közül egy kitűnő orosz szakos diák és egy, már a doktorátus előtt álló skandinavisztika szakos nyelvész járt a magyar órákra ilyen indíttatásból. Végül egyre jellemzőbb egy harmadik típus is: az, akit a mai Magyarország gyors történelmi-társadalmi átalakulása, vagy - tágabb értelemben - az ismét előtérbe került Közép-Európa ragadott meg. Ilyenkor nem ritka a párhuzamos magyar-cseh vagy magyar-lengyel érdeklődés, s a történelmi, irodalmi, zenei kérdések iránti fogékonyság.

4. A tananyag tartalmi összetevőiről, a tanítás módszereiről, a fölhasznált segédanyagokról csak egészen vázlatosan kívánok szólni, elsősorban egy-két alapelvet hangsúlyozva, vagy konkrét gondokra irányítva a figyelmet.

Első gondolatként azt emelném ki, hogy ma, amikor a polihisztorok kora sajnos már rég lejárt, de amikor minden elszakadás ellenére is fennmarad az, amit Pais Dezső - az Eötvös-kollégium egyik fő erényeként - így jellemezett: "az egyetemesség igénye", a lektori munka szinte egyedülálló alkalmat teremt a műveltség tágabb összefüggéseinek feltérké-

pezésére és felmutatására. Összehasonlíthatatlanul gazdagabbnak tartom tehát e feladatkört annál, mintha a lektori munkát kizárólag vagy szinte kizárólag a nyelvtanításra szűkítenék le. Alapvető feladat a nyelvi képzés - de a szemléletnek ezen túl kell mutatnia. A magam számára mindenesetre két tanulsgot szűrtem le: egyrészt sem nyelvet nem lehet tanítani művelődéstörténet nélkül, sem fordítva, másrészt pedig nemcsak az a közkeletű tétel igaz, hogy az irodalmi alkotás nyelvi műalkotás, hanem az is, hogy magának a nyelvtanulásnak az egyik legélvezetesebb módja, ha e nyelv gazdagságát, eredetiségét irodalmi szövegekben fedezzük fel. Ezt a kissé elvontnak látszó gondolatot a tapasztalat mondhatja velem: mint legtöbbünk, én is elsősorban a Színes magyar nyelvkönyvre építettem, sőt részben építék ma is, nyelvészként sokra értékelve annak következetes grammatikai szemléletét - ugyanakkor hamar be kellett látnom, hogy az elfogadható tempójú haladást két súlyos körülmény is akadályozza: az egyik az, hogy heti 2 órás ritmusban reménytelenül sokára kerülnek elő viszonylag egyszerű jelenségek is (ezt saját készítésű nyelvtani táblázatok sokaságával próbáltam ellensúlyozni); a másik pedig az, hogy maguk a szövegek túlságosan is grammatika-ízűek: hiányzik belőlük az életszerűség és a valódi szöveg-jelleg; így nehezen tanulhatóak és könnyen felejthetőek. A II. éves hallgatók kéreése az volt, hogy térjünk át irodalmi szövegek olvasására: József Attila, Radnóti. Pilinszky, Weöres Sándor, Sánta, Kosztolányi szövegei a tanulási kedvnek azonnal új lendületet adtak. Ez a módszer azonban a tankönyvet nem pótolhatja. Éppen ezért - ha a hiányzó segédeszközök kérdése merül fel - én magam kiemelten fontos, sőt halaszthatatlan feladatnak tartanám egy rövid, egyszerű, magvas, kommunikáció-központú kis nyelvkönyv összeállítását, mely az alacsony óraszámhoz igazodva is megadja a hallgatóknak az előrehaladás nélkülözhetetlen élményét.

Arról, hogy művelődéstörténet, nyelv és irodalom milyen mélyen és természetesen kapcsolódik egymáshoz, s hogy ez a tanítás során milyen sokoldalúan kiaknázható, ismét a tapasztalat győzött meg. Tavaly, amikor kitűnő I. éveseim-mel a magyar nép és nyelv eredetét kezdtük vizsgálni, a korai iráni hatással összefüggő szarvas-kultusz kérdése szinte magától vezetett el egyrészt a csodaszarvas-mondáéhoz, másrészt a regösénekhez, harmadsorban a Júlia szép leány c. népballadáéhoz, végül pedig - közvetettebb módon - Bartók Cantata Profanájához. Mindez egyszerre kínált fordítási feladatot, stíluselemzést, néprajzi és zenetörténeti tanulságokat, sőt eszmetörténeti és Kelet-Európa történeti távlatokat is. Más példát említve: az ótörök jövevényszavak szinte kijelölték következő olvasmányunkat: Kosztolányi Esti Kornéljának erről szóló nagyszerű fejezetét, mely ráadásul szervesen kapcsolódott a franciául nemrég megjelent Kosztolányi-kötetekhez is.

Mindezekből adódóan: a lehetőségek köre szinte végtelen s így a munka is határtalan. Hadd tegyem közkinccsé ezzel kapcsolatban Melich János szavait Gombocz Zoltánról: "Mint minden lelkiismeretes egyetemi tanárt, Gomboczot is az előadásaira készülés évekre rendkívül, úgyszólván teljesen lekötötte." (Magyar Nyelv 32: 78.) Úgy gondolom, ez a megállapítás minden lelkiismeretes lektorra is áll.

5. Előadásom utolsó, röviden összefoglalható pontjában a bordeaux-i magyar könyvtárról szeretnék röviden beszélni. Ennek kialakítását és rendszeres fejlesztését szívügyemnek tekintettem és tekintem: nemcsak azért mert köztudomásúlag minden filológusban benne szunnyad egy könyvtáros, hanem azért is, mert látom, hogy egy gyarapodó, élő, szem előtt lévő könyvtár olvasókat nevel, tanítványok és kollégák körében egyaránt. A beszerzés forrásai meglehetősen sokrétűek: 1. A Nemzetközi Hungarológiai Központ felbecsülhetetlen

értékű könyvet küldött már ajándékba; 2. A Bordeaux-i Egyetem már megérkezésekor lehetővé tette a könyvtáralapítást (mintegy 30 kötettel); idén még ennél is nagyobb keretet kaptam a könyvvásárlásra, s minden remény megvan arra, hogy e támogatás folyamatos lesz; 3. A Párizsi Magyar Intézet könyvtárának duplumaiból is részesültünk; 4. A Bordeaux-i Egyetem megkapta Szepessy Sándornak, a hajdani magyar egyesület elnökének a könyvtárát. Ilyen módon jelenleg több mint 600-ra rúg a könyvállomány. S ami a lényeg: a könyvtár él, mert használjuk. E tekintetben azt a szellemet tartom mérvadónak, melyet Umberto Eco A rózsa nevében így fogalmaz meg: "A könyv arra való, hogy elolvassák."

Lars-Gunnar Larsson

A magyar nyelv oktatásának kialakulása a
svédországi egyetemeken

1. Bevezetés

Egy nyelvészeti fakultáson a magyar nyelv önálló tantárgyként szerepelhet vagy a finnugor tudománynak egy részeként. A svédországi egyetemeken néhány év óta csak ez a második lehetőség van meg, és ezáltal a kialakulás saját kiindulópontjához tért vissza.